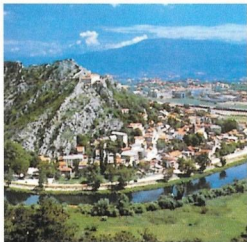

KNINSKA TVRĐAVA

www.kninskimuzej.hr

Povoljan geografski položaj, na razmeđu sjeverne i srednje Dalmacije, u okruženju brdsko-planinskog dinarskog gorja, krških zaravni i polja ispresijecanih vodenim tokovima i prometnim pravcima, omogućili su naseljavanje i život ljudima od prapovijesti do danas. Stoga ne čudi što kninsko područje obiluje prapovijesnim, antičkim i srednjovjekovnim arheološkim položajima i nalazima.

Zemljopisni položaj Knina stvorio je osnovne pretpostavke za njegovim razvojem tijekom povijesti.

Takav geostrateški položaj ovog prostora uvjetovao je da Knin u ranom srednjem vijeku postaje sjelo župana, hrvatskih kraljeva i banova, pa i sjedište vjerskog života Hrvata.

Važnost ovih prostora ne izostaje ni danas; o čemu svjedoče najnovija događanja iz Domovinskog rata.

U pisanim izvorima ime Knin prvi put se javlja sredinom X. stoljeća u ispravi kralja Krešimira I, kao *Tignino castro*, a kasnije će se javljati i drugi slični nazivi kao *Teneno*, *Teninum*, *Tnin*, *Tnenum* i slično. Sredinom X. stoljeća pominje ga i bizantinski car i pisac Konstatntin VII Porfirogenet kao centar županije Tnena, odnosno kao jedan od devet naseljenih gradova "krštene Hrvatske".

U X. i XI. stoljeću stari grad Knin je bio jedna od povremenih prijestolnica hrvatskih vladara.

*Hrvatski kralj
Dimitar Zvonimir
(1075-1098) Knin
je odabrao za
svoju
prijestolnicu.
(freska
Jozo Kljaković)*

U drugoj polovici XI. stoljeća hrvatski kralj Dmtar Zvonimir učinio ga je stalnom prijestolnicom. Tako kninski kastrum-utvrda postaje upravno, administrativno, i vojno središte hrvatske države, što je vrlo rano uvjetovalo izgradnju crkvenih objekata i civilnog naselja - podgrađa.

Nedaleko kninskog kastruma na lokalitetu Kapitul sagrađen je kraljevski benediktanski samostan i crkva Sv. Bartolomeja, a u obližnjoj Biskupiji, u vremenu od IX. do XI. stoljeća, sagrađeno je nekoliko crkvenih objekata. U Kninu je i sjedište kninskog biskupa, koji je od 1040. godine do crkvenog sabora u Splitu 1185. godine i "hrvatski biskup", čija se crkvena vlast protezala po cijelom tadašnjem hrvatskom kraljevstvu.

*Sjeverni ili Stari
grad, kaštel Tnen,
za Turaka Ićizar.*

Posljednji hrvatski kralj Petar, koji stoluje u Kninu, u "palači" hrvatskih narodnih vladara, pogiba 1097. godine na Gvozdu, u boju sa ugarskim kraljem Kolomanom. Time prestaje vladavina vladara narodne dinastije, a nakon toga, 1102. godine, Hrvatska ulazi u državnu zajednicu sa Ugarskom.

Ugarski vladari, iz dinastije Arpadovića, postaju legalnim nasljednicima vladara hrvatske narodne dinastije, a grad Knin gubi status prijestolnoga grada, te uskoro i status vjerskog centra Hrvata.

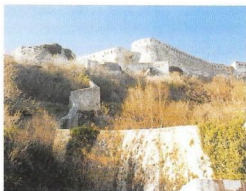
Razgraničenjem posjeda Splitske nadbiskupije i župa u pojedinim biskupijama, crkvenim saborom u Splitu, kninski biskup, nekadašnji prvi dvorski kraljev kancelar, postaje rezidencijalni biskup sa sjedištem u Kninu, a Kninska biskupija sada obuhvaća samo četiri župe Knin, Kninsko Polje, Vrlika i Pset (Petrovac).

Tijekom XIII. stoljeća Knin se ponovno afirmira kao politički, administrativno-upravni, pa i vjerski centar, kada postaje sjedište hrvatskog bana, vicebana, a nerijetko i sjedište hercega, kraljevog namjesnika hrvatskih zemalja.

Knin u XIX. stoljeću.

Kninsko se naselje, utvrda i podgrađe, sve više širi i izrasta u jednu veću srednjovjekovnu urbanu cjelinu, za koju će se tijekom više stoljeća boriti, ne samo ugarski vladari, koji ga žele zadržati, već i hrvatske velikaške porodice, knezovi bibrirski, Nelipići, Talovci potom i bosanski vladari, Turci Osmanlije, Venecija, Austrija i Napoleonova Francuska.

Obrambeni zid koji povezuje ulaz sa Topanom.

Godine 1918. Knin, kao i dijelove Dalmacije, okupira Italija, tako da tek 1921. ulazi u sastav Kraljevine SHS.

Od 1941. Knin je u sastavu Nezavisne Države Hrvatske, a 1944. zauzimaju ga partizani.

Dana 5. kolovoza 1995., tijekom vojno-redarstvene akcije Oluja, Knin je oslobođen od srpske paravojske. Bio je to kraj velikosrpskoj okupaciji, pod kojom su Hrvati sustavno protjerivani, a njihova materijalna i kulturna dobra opljačkana ili uništena. Time je Knin ponovno uključen u društveno pravni sustav Republike Hrvatske.

O razvijenom društvenom, političkom i vjerskom životu, te značenju ovih prostora, od prapovijesti do danas, govore brojni arheološki nalazi. Stoga ne čudi da je Knin iznjedrio fra Luju Maruna "oca hrvatske arheologije" koji istražuje i prikuplja hrvatske starine i drugu muzejsku građu na kninskom području.

Godine 1887. u Kninu je osnovao Kninsko starinarsko društvo, a 1893. preimenovano u Hrvatsko starinarsko društvo u Kninu, kada je otvoren i Prvi muzej hrvatskih spomenika. Muzej je u Kninu djelovao do 1942. godine, zatim, zbog sigurnosnih razloga, premješten u Sinj, potom u Split; danas Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

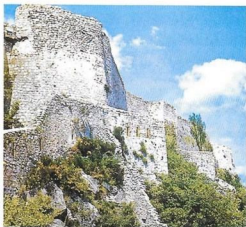
*fra Lujo Marun,
osnivač Muzeja
hrvatskih
arheoloških
spomenika.*

Današnji Kninski muzej započeo je s radom 1969. s ciljem istraživanja, prikupljanja, čuvanja, obrade, zaštite i prezentacije kulturne baštine kninskog područja. Uz navedeno Muzej danas brine i o povijesnoj cjelini Tvrđavi, te Podgrađu sa brdom Sv. Spas.

*Upravna zgrada
Kninskog muzeja.*

Na najvišem sjeveroistočnom platou brda Sv. Spas, najvjerojatnije, još u drugoj polovici IX. stoljeća niknula je utvrda, kastrum *castro Tignino, Tnen*, a potom i srednjevjekovno urbano naselje, jezgro kasnijeg tvrđavskog kompleksa, kao i kninskog gradskog prostora.

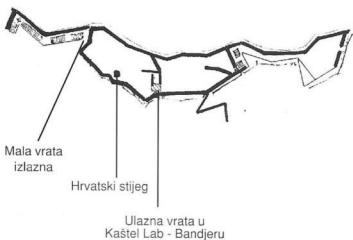
Zidine kninske tvrđave govore o njenoj burnoj prošlosti.

Prvotni izgled utvrde, zbog nepostojanja izvorne materijalne građe, nije nam u potpunosti poznat. Analogno utvrdama toga vremena, za pretpostaviti je, da je bila opasana visokim zidinama, a uz to, gradnjom prilagođena konfiguraciji terena, na nekim mjestima i prirodno zaštićena strmim padinama. Podno utvrde, kninskog kastruma, vrlo rano formira se i civilno naselje s crkvenim objektima - podgrađe *Borgo de Tina*. Tako je stvorena srednjevjekovna gradska aglomeracija, koja postaje upravno administrativno i vjersko središte mlade hrvatske države.

U utvrđi, kastrumu su se nalazile svečane dvorane, "palača" hrvatskih vladara, u kojoj su izdavali svoje isprave i boravili sa svojim dvorjanicima kada su bili u Kninu.

Na drugom povišenom platou brda Spas, južno od utvrde Tnen, kasnije je izgrađeno i drugo manje utvrđenje - kaštel Lab *castro Lab, Labwar* (u izvorima se spominje od druge polovice XIV. stoljeća) u kojem je bilo sjedište vicebana (podbana).

Naknadno, moguće u XV. stoljeću, u vrijeme sve veće opasnosti od Turaka, gradnjom ogradnog obrambenog zida, na kojem su i danas glavna ulazna vrata u tvrđavu, oba su ova utvrđenja, kaštela, povezana u jedinstveni tvrđavski kompleks. Međutim, zbog rasta kako administrativno-upravnog značaja grada (banski sudbeni stol; kninski kaptol postaje *locus credibilis* - mjesto vjerodostojnosti, gdje se sastavljaju, izdaju, prepisuju i ovjeravaju sve važnije javne i druge isprave, tako i gospodarskog značaja (razvoj obrta, trgovine, održavanje sajмова), od druge polovice XIV. stoljeća, kninska gradska aglomeracija se sve više širi. Stoga je moguće da je još tada postojao i neograđeni dio civilnog naselja podgrađa, koji se spuštao do samog podnožja brda Spas.

Daljnji razvoj i izgled kninske fortifikacije i kninskog gradskog prostora rekonstruiramo, uglavnom prema sačuvanim i dosad pronađenim planovima, nacrtima gravurama, koje su izučavali i obradili neki naši znanstvenici.

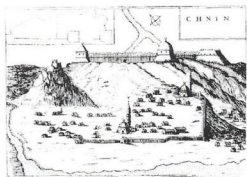
Najstariji, dosada poznat, grafički prikaz Knina zabilježen je, na karti sjeverne Dalmacije i Like mletačkog kartografa Matea Pagania, oko 1525. godine. Premda prilično shematiziran, pokazuje tadašnja utvrđenja: stari kaštel Tnen, manji kaštel Lab, kninsko podgrađe Borgo de Tina, a nešto dalje kninski Kaptol *Capitulo*, opasan zidinama.

*Mateo Pagani,
Knin na karti
sjeverne
Dalmacije iz
1525. godine.*

Detaljniji opis urbanističkog izgleda kninske fortifikacije pokazuje nacrt mletačkog vojnog inženjera Orazia Alberghettia sačinjen u vrijeme izгона Turaka 1688. godine.

Prema tom nacrtu tvrđava se sastojala od dva dijela: najstarijeg na sjevernom dijelu platoa brda Spas i drugog donjeg, južnog dijela.

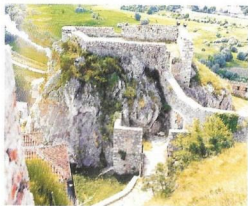

*Kninska tvrđava
za vrijeme
Turaka.*

Najstariji sjeverni dio tvrđave nazivan Gornji kaštel, stari kaštel Tnen, za Turaka Ićizar, je imao visoke zidine s kruništima, s dvije četverokutne kule na zapadnoj strani, pokrivene šatorastim krovom.

Na najkrajnjem sjevernom dijelu ovoga kaštela nalazila se četverokutna obrambena kula nasuta zemljom. S istočne strane ispod kaštela se nalazio lažni jarak sa vodom "falsabrag". Na kaštel se ulazilo kroz mala vrata, sa ograđenog prostora na istočnoj strani i kroz veća vrata s južne strane.

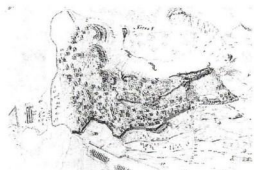
Drugi ograđeni prostor se nalazio na donjem južnom dijelu tvrđave, Taj prostor je nazivan Garišta. S istočne i zapadne strane je opasan zidinama, na južnoj strani hridinama, a na sjevernoj se spaja s kaštelom Ićizar. Na najvišem položaju ovog drugog dijela tvrđave, nalazio se manji kaštel Lab, okružen zidinama bez kruništa. U kaštel Lab se ulazilo iz pravca Ićizara s donjeg nižeg nivoa. Ispod Ićizara sa istočne strane se nalazi okrugla kula s platom za topove - Topana.

Most i ulazna vrata na postaji Belveder. Iznad zatvoreni prsobran.

Blizu okrugle kule Topana počinje i zidina Podgrađa koja vodi do Gornjih vrata, odnosno Vrata od Skradina (danas Loredanova vrata). Odatle se dalje ukoso spušta do rijeke Krke, do drugih gradskih vrata kroz koja se ulazilo u Podgrađe, a kuda je vodio i put za Bosnu (Strada di Bosnia), po tome naziv Vrata od Bosne, kasnije Porta di Cornara (Kornarova vrata). Dalje, prema jugu do mosta na Krki, odnosno Vrata od Drniša (nazvana po putu koji je od tih vratiju, preko kamenog mosta s lukovima, na Krki, vodio u pravcu Drniša) nije bilo zidina. Na tom dijelu gradski prostor, odnosno kninsko Podgrađe, bilo je ograđeno drvenim palisadama.

U tursko vrijeme grad je, dakle, bio opasan zidinom sa sjeverne i istočne strane, do samog podnožja brda Spas, do rijeke Krke. Unutar toga prostora razvijalo se civilno naselje - Podgrađe u kojem su kuće prizemnice ili na kat pokrivene dvoslivnim ili šatorastim krovom. Prema nekim indicijama grad je bio zaštićen i sa zapadne strane obrambenim zidom, koji se spuštao padinom Spasa, od Kaštela Ićizara do kule Gradac iznad rijeke Krke.

*Detalj plana
Knina iz 1688.
godine.*

Osvajanjem Knina od strane Mlečana 1688. godine Knin se našao gotovo na samoj turskoj granici. Kako je to mjesto kroz koje je vodio put u pravcu sjevera i istoka, mjesto odakle se ulazilo u Dalmaciju, za Mlečane će biti izazivo značajno pa će ga nazivati *vratima Dalmacije i ključem Hrvatske*.

Stoga će ga nastojati ne samo obnoviti nego još više učvrstiti i proširiti. Prvotna namjera im je bila izrada jake utvrde sa velikim oštrokutim bastionima za topove, ispunjenim zemljom, na svim značajnijim dijelovima zida.

Međutim, od toga se plana malo ostvarilo. Iscrpljena dugogodišnjim ratovanjem, a i zbog blizine granice s Turcima i eventualnih novih napada, Venecija nije bila u mogućnosti realizirati tako zahtjevan plan.

Belveder, južni dio kninske tvrđave.

Stoga je najprije obnovila oštećene dijelove tvrđave, a zatečene objekte prilagodila svojim, uglavnom, vojnim potrebama, a tek poslije, početkom 18. stoljeća, je započela temeljitu izgradnju i proširenje tvrđave koje je trajalo do 1713. godine.

Kako je tekla gradnja i kako je izgledala tvrđava nakon restauracije i izgradnje pokazuju sačuvani nacrti, planovi i gravure tvrđave.

Za vremena Mlečana sva važna postojeća, kao i novoizgrađena utvrđenja i drugi objekti, dobili su nazive prema istaknutim venecijanskim zapovjedicima.

Gornja vrata ili Vrata od Skradina, sada se zovu Loredanova vrata prema prvom kninskom providuru Antoniju Loredanu. Lijevo od ulaza je topovska platforma, a iznad nadsvođenog prolaza smještena je stražarnica.

Loredanova vrata, ulaz prema tvrđavi

Džamija kod Loredanovih vrata je pretvorena u župnu crkvu posvećenu Sv. Jeronimu. Početkom

XVIII. stoljeća ova crkva nestaje, druga crkva na mjestu druge manje džamije je postala župna crkva s titularom Sv. Jeronima.

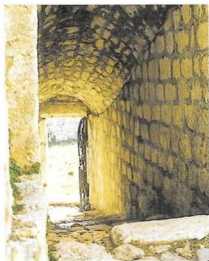
*Glavni ulaz,
masivna vrata i
pokretni most.*

Glavni ulaz u tvrđavu, ostao je na istom mjestu, zaštićen vanjskim zidom. Ispred samog ulaza je jarak s drvenim pokretnim mostom, a iznad ulaznih vrata nalazi se, integrirana u obrambeni bastionski zid, pokretna kamena ploča s likom krlatog lava, simbolom Republike Sv. Marka, koja se okretala u jednom i drugom smjeru, po principu otvorene i zatvorene knjige, ovisno o ratnim ili mirnodopskim prilikama.

Iznad tunelastog ulaza, odnosno s desne strane ulaza sagrađena je stražarnica, a lijevo od ulaza bastion Pisani s topovskim otvorima. Na bastion Pisani se nastavlja obrambeni zid do bastiona

*Staržarnica,
danas restoran.*

*Ulaz u bastion
Pisani.*

Vendramin, a dalje prema hridinama je niski bedem niska ili mala kliješta. Početkom XVIII. stoljeća je na platou nedaleko od ulaza u tvrđavu, izgrađena crkva, kasnije posvećena Sv. Barbari, zaštitnici topništva.

*Crkvice Sv.
Barbare,
zaštitnica
topništva.*

Južno od crkve je zgrada gdje su bile peći, a dalje u zaleđu na povišenom prostoru ispod hridi je zgrada zapovjedništva oružja (neko vrijeme do II. svjetskog rata Muzej hrvatskih spomenika, a potom gradska vijećnica).

Iza stražarnice, u pravcu sjeveroistoka, nalaze se cisterne izgrađene u vrijeme mletačke obnove i izgradnje tvrđave (1688. - 1713.), a kruništa na njima su postavljena 1818. godine, u vrijeme druge austrijske uprave u Dalmaciji. Prateći dalje zid prema

Pogled prema galeriji.

sjeveru dolazimo do topovske postaje Kavalir Sveceze (na njoj su danas rimski kameni spomenici, koji uglavnom potječu iz Burnuma, nekadašnjeg rimskog vojnog logora kod Ivoševaca.).

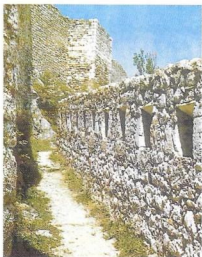
Suprotno od postaje Kavalir Sveceze nalazi se zgrada koja je Mlečanima služila kao skladište hrane (do II. svjetskog rata u njoj s nalazio zbirka rimskih spomenika, a danas služi kao muzejska galerija).

Galerija Kninskog muzeja.

Ulazna vrata u srednji grad, sa istočne strane, štite bedemi s puškarnicama, a lijevo od ulaza nalazi se topovska postaja Candia nova, odakle se stepenicama pokraj Barutane (poligonalna građevina) dolazi do drvenog mosta.

Nasuprot ulaza u Srednji grad nalaze se u nizu dvije ruševne zgrade koje su Mlečanima služile kao skladište dvopeka, opreme i naoružanja. Krećući se

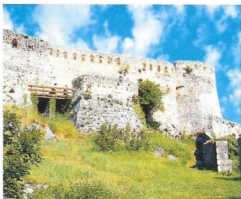

Obrambeni zid prema sjevernom gradu.

dalje uz obrambeni zid dolazimo do okrugle topovske postaje - Topane, koja je postojala i u tursko vrijeme i do podnožja zidina Gornjeg grada (za Turaka Ićizar), koji se sada zove Kaštel - Kaštel Knin (ili pak Fortica 1708.g.). To je najstariji dio tvrđave , gdje se nalazio stari srednjovjekovni *Castrum* - utvrda, castro Tnen iz vremena hrvatskih narodnih vladara.

Ulazna vrata su ostala na istom mjestu kao prije, na južnoj strani Kaštela, a do njih se dolazilo preko pokretnog mosta. Sa istočne strane Kaštel štiti obrambeni zid sa puškarnicama.

Između Kaštela i obrambenog zida je prolaz, odakle se prolazeći vertikalno i horizontalno kroz tunelaste kazamate, dolazi na topovske platforme terasasto postavljene jedna iznad druge u najsjevernijem

Sjeverni, Stari grad povezan je mostovima sa ostalim djelovima tvrđave.

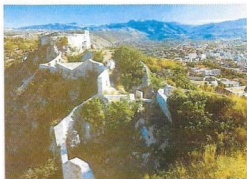

Najviši dio kninske tvrđave.

dijelu tvrđave. Na najvišem platou Kaštela nalazi se ruševna zgrada koja je služila kao stan kaštelana, koji je vodio brigu o tvrđavi. Tu je i cisterna za vodu, a malo južnije zgrada koja je služila za spremište baruta. Na sjeverozapadnoj strani, na zidu nasuprot zgrade kaštelana, nalazi se niz otvora koji su služili kao klozeti (latrine).

Između Kaštela Knin i Kaštela Lab (za Mlečana *Korlat*) nalazi se prostor koji je sada povezan obrambenim zidom i topovskim bastionima - zvanim postaja Sv. Cecilije.

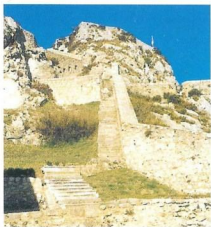

Lab, Bandjera

Drugi utvrđeni grad, srednjovjekovni Lab, u vrijeme Mlečana nazvan Korlat, opasan je zidinama sa sve četiri strane. Zid sa sjeverne strane ima tri velika topovska otvora U Korlat se ulazi sa iste sjeverne strane kao i ranije, ali sada kroz nadsvođeni prolaz iznad kojeg stoji do danas sačuvan ugrađeni natpis

na kamenoj ploči sa godinom 1711. kada je u vrijeme Carla Pisania, generalnog providura Dalmacije i Epira započela velika izgradnja tvrđave.

Na platou Korlata, kasnije nazivan Bandijera, nalazila se cisterna za vodu i zgrada (danas se tu vijori hrvatski stijeg).

Stepenice koje povezuju Lab i Belveder.

S platforme se kroz mala vrata stepenicama silazi do manje bastionske postaje - Emo (naziv po Angelu Emu), a malo niže do postaje Belveder.

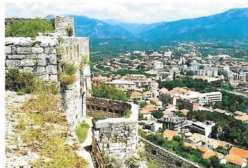
Postaja Belveder.

Postaja Belveder (danas zvana i Južni grad) najnoviji je dio kninske Tvrđave, izgrađen na platou strmih nepristupačnih hridi, vjerojatno u vrijeme mletačke tkz. velike gradnje, od 1711. - 1713. godine. Na Belvederu je cisterna i tri zgrade. Prva zgrada do ulaza u početku je bila tvrđavska bolnica, a potom vojarna, danas zgrade Kninskog muzeja.

Propašću Mletačke Republike, 1797. godine, u Dalmaciji s Kninom započinje razdoblje prve austrijske uprave. Na kratko od 1806. do 1813. u rukama je Napoleona, a potom od 1813. do 1918. ponovo pod upravom Austrije.

Tvrđava tada služi uglavnom za smještaj vojske, pa su postojeći objekti i dobili tu namjenu, a neki dijelovi obrambenog zida su naknadno dograđeni. Okupacijom Bosne i Hercegovine tvrđava gubi vojni značaj, a 1889. je napušta austrijska vojska. Tvrđavu su austrijske vlasti dali na prodaju u vidu građevinskog materijala. Fra Lujo Marun otključuje tvrđavu, novcem prikupljenim od imućnijih kninskih obitelji.

Intenzivnija izgradnja kninske Varoši nastavljena je u vrijeme prve, a osobito druge austrijske uprave, kada su izgrađeni gradski trg, vodovod i drugi javni objekti i prometnice. Novi dio grada razvija se i širi, iza II. svjetskog rata u pavcu sjeveroistoka gdje su izgrađeni novi stambeni kompleksi, prosvjetni i kulturni objekti, te gradska industrijska zona.

Pogled na sjeverni dio Knina.

KNIN
I
KNINSKA TVRĐAVA

*Tekst, slike, lektura, korektura, tehničko uređenje
i kompjutorsko uređenje teksta i slika*

KNINSKI MUZEJ KNIN

Veljača 1999.

Obrada i tisak: Tiskara "Kačić" d.d. - Šibenik

